

Василь Ожоган, Наталя Кобченко
(Кіровоград)

**ВИВЧЕННЯ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ НЕЕЛЕМЕНТАРНИХ
РЕЧЕНЬ У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

**Рецензія на книгу Гуйванюк Н.В., Кульбабська О.В. “Складні ускладнені речення:
Теоретично-практичний блок” (Чернівці: Рута, 2003. – 145 с.)**

На сучасному етапі розвитку україністики чітко окреслилася тенденція зміни методології досліджень, яка в галузі граматики виявилася в послабленні орієнтації на формальні показники та зростанні популярності функціонального підходу. Застосування цього принципу до студіювання як неопрацьованих проблем мовознавства, так і тих, для яких класична лінгвістика вже виробила певні традиції аналізу, сприяє глибшому проникненню в граматичний лад української мови й, відповідно, адекватнішій кваліфікації певних мовних явищ, зокрема синтаксичних. Сьогоднішня відзначається збільшенням кількості теоретичних наукових праць не тільки з окремих питань синтаксису, але й з практичного використання мовознавчих здобутків у навчальному процесі вищої школи. З-поміж багатоманіття підручників, навчальних посібників, словників, методичних матеріалів для студентів і викладачів помітне місце посідає теоретично-практичний комплекс Н.В. Гуйванюк та О.В. Кульбабської „Складні ускладнені речення” (Чернівці, 2003).

Рецензована праця має на меті розкрити поняття „структурно-семантичне ускладнення складних речень”, узагальнити характерні ознаки складних багатоконпонентних речень, визначити закономірності їхньої будови та функціонування й здійснити їхню класифікацію.

Посібник структурований на два блоки: теоретичний, де висвітлено й обґрунтовано авторське розв’язання заявленої в назві проблеми, та прикладний, який містить систему запитань і завдань для практичного опанування викладеним матеріалом. Така будова є цілком вдалою й логічно вмотивованою, оскільки уможливорює реалізацію подвійного завдання: заповнити одну з прогалин академічної науки та знайти широке застосування в підготовці студентів-філологів на рівні сучасних вимог.

Теоретична частина рецензованої праці ґрунтується на досягненнях попередників у галузі дослідження багатоконпонентних складних речень, і разом з тим у ній презентовано якісно новий підхід на ці одиниці. Про відсутність викінченого погляду на аналізовані побудови свідчить навіть використання різними науковцями різних номінацій на їхнє позначення, які автори наводять у Вступних заувагах, умотивовуючи власний вибір терміна складні ускладнені речення. Безапелляційною перевагою рецензованої праці є те, що її автори за підґрунтя кваліфікації складних ускладнених речень взяли не кількісний чинник, а семантико-синтаксичний. Це дало змогу відкоригувати усталене розуміння елементарного, або неускладненого, складного речення, розширивши його межі фактами, які відповідають сутності цього поняття: до складних неускладнених речень Н.В. Гуйванюк та О.В. Кульбабська цілком аргументовано зараховують не тільки двокомпонентні складні речення, а й багатоконпонентні з однотипним синтаксичним зв’язком та однаковими семантико-синтаксичними відношеннями між предикативними частинами. Ускладнює ж складне речення, на думку вчених, не лише наявність між його частинами різних типів синтаксичного зв’язку (сурядного, підрядного, безсполучникового), а й реалізація декількох різновидів семантико-синтаксичних відношень за поєднання предикативних частин одним типом синтаксичного зв’язку.

Ретельний аналіз наявних у мовознавстві критеріїв виокремлення складних ускладнених речень, перегляд їхньої пояснювальної сили з позицій семантико-синтаксичного підходу сприяв обґрунтуванню системи чинників, що формують структуру складних речень ускладненого типу, яку утворюють чотири опозиції визначальних ознак поліпредикативного речення – опозиція сполучникового й безсполучникового зв’язку, опозиція сурядного й підрядного зв’язку, опозиція відкритості/ закритості структури та опозиція однотипності/ різнотипності семантико-синтаксичних відношень. При цьому привертає увагу їхня, на перший погляд, лаконічна, проте

вичерпна характеристика. Усе це логічно приводить авторів до справедливого висновку, що складне ускладнене речення – це специфічна синтаксична одиниця, якій належить проміжне місце між складним реченням і надфразною єдністю. Є всі підстави сподіватися, що висловлене й цілком обґрунтоване спостереження відіб'ється на композиції майбутніх підручників і посібників із синтаксису української мови.

Повністю, на наш погляд, виправданим є те, що чи не найбільше уваги в посібнику присвячено питанню класифікації складних ускладнених речень, адже лише інвентаризація мовних одиниць сприяє глибошому розумінню їхньої природи й свідчить про викінченість їхнього опису. Беззаперечна цінність запропонованої кваліфікації полягає в її тривірневості: на першому рівні автори виокремлюють два узагальнені типи складних ускладнених речень – речення з одним видом синтаксичного зв'язку та речення з різними видами синтаксичного зв'язку; на другому рівні складні ускладнені речення з одним видом синтаксичного зв'язку диференційовано на три підтипи – ускладнені складносурядні, ускладнені складнопідрядні та ускладнені безсполучникові, а речення з різними видами синтаксичного зв'язку розгалужуються на чотири підтипи – конструкції із сурядним та підрядним зв'язком, із сурядним та безсполучниковим, із підрядним та безсполучниковим, а також із сурядним, підрядним та безсполучниковим; на третьому рівні групування аналізованих побудов у межах кожного підтипу здійснено за видом семантико-синтаксичних відношень між предикатними частинами.

Дослідницька скрупульозність виявлена також і до добору ілюстративного матеріалу: усі теоретичні положення супроводжуються відповідними прикладами, що значно полегшує сприйняття й засвоєння. У науковий обіг уведено величезний, свіжий мовний матеріал, у вигляді, придатному для використання при створенні як теоретично-описових, функціональних граматики, так і навчальних посібників та методичних розробок для вищої школи.

Українською видається наявність у рецензованій праці запитань для самоконтролю й схем та зразків аналізу складних ускладнених речень, оскільки це не лише скеровує діяльність студентів у потрібному руслі, сприяє виробленню практичних умінь і навичок, а й уможливує самостійне оволодіння матеріалом. На реалізацію цієї мети працюють також списки літератури, на яку покликаються автори, та рекомендованої літератури до практичних і лабораторних занять.

Методичною цінністю відзначаються розроблені для практичних занять завдання; у тому, що це не просто сукупність вправ, а добре продумана й ретельно вибудована система, переконує порядок їхнього розташування: спочатку подано завдання репродуктивного характеру, а потім аналітичного й творчого, які спрямовані на свідоме й міцне засвоєння теоретичних відомостей, на розвиток розумових сил студентів.

Варто також відзначити ту перевагу посібника для навчального процесу, що він покликаний виконувати не тільки функцію подання знань та вироблення умінь і навичок, а й функцію контролю, реалізацію якої забезпечують тестові завдання, розроблені в п'ятнадцяти варіантах.

Щодо змістового боку, то доречно говорити скоріше не про недоліки, а про можливість альтернативного потрактування окремих мовних фактів. Проте розміри рецензії не дозволяють вдатися до такої дискусії, та й це не є необхідним, зважаючи на стратегічну спрямованість праці – обґрунтувати особливий статус складних ускладнених речень в системі синтаксичних одиниць сучасної української мови та подати комплекс аудиторних та лабораторних завдань для ефективного засвоєння студентами-філологами викладеного матеріалу. Спостереження й узагальнення, що містяться в теоретичному блоці посібника, є вагомим внеском у синтаксичну теорію. Глибина й актуальність змісту праці, чіткість і доступність викладу, аргументованість висновків, методична виправданість практичного блоку дають усі підстави стверджувати, що рецензований посібник матиме цінність не тільки для подальших досліджень у цій галузі, а й слугуватиме для фахової підготовки студентів філологічних факультетів.